

Z A P I S N I K

sa 28. sjednice Odbora za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, održane 27. februara 2023. godine

Sjednica je počela u 10 sati i 30 minuta.

Sjednici je predsjedavala Božena Jelušić, predsjednica Odbora.

Sjednici su prisustvovali/e članovi/ice Odbora: Tamara Vujović, Jelena Božović, dr Valentina Minić, Jovanka Bogavac, Maksim Vučinić i Budimir Aleksić.

Sjednici nijesu prisustvovala članice Odbora: Vesna Pavićević, Nela Savković Vukčević, Lidija Kljajić, Dragica Sekulić i Aleksandra Vuković.

Sjednici su prisustvovali/e: Astrit Hodža, državni sekretar u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava, Irena Varagić i Biljana Pejović načelnice u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava, Katarina Bigović-Kulić, pomoćnica direktora Saveza slijepih Crne Gore i Milena Kovačević, programska asistentkinja u Udruženju mladih sa hendikepom Crne Gore.

Za sjednicu je, jednoglasno, utvrđen sljedeći

D n e v n i r e d:

1. Završni izvještaj o realizaciji Strategije za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti 2017-2021,
2. Strategija za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2022-2027. sa Akcionim planom za period 2022-2023,
3. Izvještaj o radu Odbora za rodnu ravnopravnost za 2022. godinu,
4. Predlog plana rada Odbora za rodnu ravnopravnost za 2023. godinu i
5. Tekuća pitanja.

Prije početka rada po utvrđenom dnevnom redu, Odbor je usvojio zapisnike sa 15. zasijedanja Ženskog parlamenta i 27. sjednice Odbora.

Prva tačka - Završni izvještaj o realizaciji Strategije za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti 2017-2021.

Predsjednica Odbora Božena Jelušić u uvodnom obraćanju saopštila je da je strateškim dokumentom definisan opšti/strateški cilj, praćen sa deset oblasti koje su sadržale relevantne operativne ciljeve i indikatore učinka. Opšti cilj Strategije se odnosio na potrebu stvaranja uslova za postizanje pune ravnopravnosti lica sa invaliditetom sa drugim licima, u skladu sa načelima Konvencije UN-a o pravima lica sa invaliditetom, Ustavom i pozitivnim zakonima. Osnov za donošenje strateškog dokumenta prepoznat je u okviru člana 6 Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom, pri čemu je realizacija strateškog dokumenta zasnovana na dva dvogodišnja akciona plana (2017-2018. i 2019-2020.), kao i jednom jednogodišnjem Akcionom planu za period 2021. godine. Za navedeni akcioni plan pripremljen je relevantni godišnji izvještaji kojim su prikazani najvažniji rezultati ostvareni u izvještajnom periodu.

Astrit Hodža, državni sekretar u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava saopštio je da je Vlada u martu 2022. godine usvojila Završni izvještaj o realizaciji Strategije za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti 2017-2022, koji je ispratio petogodišnju realizaciju dokumenta. Izvještaj je ukazao na potrebu dalje identifikacije i uklanjanje svih faktora koji uzrokuju nejednake društvene uslove i položaj lica sa invaliditetom, kao i preduslove za njihovo aktivno učešće u razvoju

javnih politika u oblasti zaštite od diskriminacije i promociju jednakosti. Prepoznata je i potreba za jačanjem uslova za ravnopravno učešće u životu zajednice žena i djevojčica sa invaliditetom, te djece sa invaliditetom. Dokument je uključivao ukupno 162 aktivnosti kroz tri akciona plana. Od navedenog broja aktivnosti, u potpunosti je realizovano 114 aktivnosti (70%), djelimično je realizovano 18 aktivnosti (11,2%), dok je 30 aktivnosti ostalo nerealizovano (18,5%). Aktivnosti koje nisu realizovane u prethodnom petogodišnjem periodu sastavni su dio nove Strategije za period 2022-2027. godina. Tokom realizacije strateškog dokumenta napravljen je značajan napredak u pogledu usaglašavanja postojećeg pravnog okvira u oblasti zaštite od diskriminacije i promociju jednakosti lica sa invaliditetom. Nastavljeno je usklađivanje domaćeg zakonodavstva u oblasti zaštite ljudskih prava i zaštite od diskriminacije lica sa invaliditetom na osnovu Analize usklađenosti nacionalnog zakonodavstva sa UN Konvencijom o pravima lica sa invaliditetom i Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom. Od 59 analiziranih zakona, preporuku za usklađivanje je dobilo 34, a do sada je usklađeno devet zakona. U toku su izmjene i dopune Zakona o pravima pacijenata, o liječenju asistiranim reproduktivnim tehnologijama, o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica, o povlasticama na putovanje lica sa invaliditetom. U pripremi je Nacrt zakona o jedinstvenom vještačenju invaliditeta, što je osnov i za donošenje registra osoba sa invaliditetom. Sa ciljem daljeg jačanja institucionalnog okvira, u decembru 2021. godine donijeta je Odluka o osnivanju Savjeta za prava lica sa invaliditetom. Namjera je da ovo tijelo kroz saradnju Vlade i nevladinog sektora, unaprijedi prava lica sa invaliditetom u oblasti zdravstvene, socijalne i dječje zaštite, vaspitanja i obrazovanja, radnog osposobljavanja i zapošljavanja, pristupačnosti, antidiskriminacije i sporta.

U diskusiji su kroz komentare učestvovali: Katarina Bigović-Kulić, pomoćnica direktora Saveza slijepih Crne Gore, Milena Kovačević, programska asistentkinja u Udruženju mladih sa hendikepom Crne Gore i Irena Varagić, načelnica u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava.

Tokom diskusije ukazano je da su u prethodnom periodu pet, od 24 opštine u Crnoj Gori, donijele lokalne akcione planove, što jasno ukazuje na potrebu većeg nivoa angažovanosti lokalnih samouprava u garantovanju prava i unapređenju položaja lica sa invaliditetom. Takođe, ukazano je da je kriza izazvana pandemijom COVID-19 značajno pogoršala situaciju lica sa invaliditetom po pitanju pokretljivosti, dostupnosti javnih servisa i informacija, zapošljavanja, zdravstva i obrazovanja. Poseban problem se odnosi na neusaglašeni koncept invaliditeta u zakonodavstvu, što predstavlja jedno od prioritarnih pitanja u predstojećem periodu. Saopšteno je da je Evropska komisija Izvještajem za Crnu Goru za 2021. godinu, konstatovala da se lica sa invaliditetom i dalje suočavaju sa višestrukim oblicima diskriminacije. Takođe, saopšteno je da Vlada nije usvojila Akcioni plan za implementaciju preporuka Komiteta UN-a o pravima lica sa invaliditetom, što je bila dužna uraditi u skladu sa preporukama Komiteta. Irena Varagić, načelnica u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava najavila je da će Direktorat za zaštitu prava lica sa invaliditetom, koji je postojao samo jednu godinu, ponovo biti osnovan tokom drugog kvartala ove godine.

Nakon rasprave, predsjednica Odbora Božena Jelušić konstatovala je da je Odbor jednoglasno prihvatio Završni izvještaj o realizaciji Strategije za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti 2017-2021.

Druga tačka - Strategija za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2022-2027. sa Akcionim planom za period 2022-2023.

Predsjednica Odbora Božena Jelušić u uvodnom obraćanju saopštila je da, po podacima iz 2011. godine jedna od deset osoba u Crnoj Gori živi sa nekim od oblika invaliditeta. Prema dostupnim podacima MONSTAT-a, iz te godine, od ukupnog broja

stanovnika Crne Gore, 11% (68.064) njih se suočava s preprekama pri obavljanju svakodnevnih aktivnosti uzrokovanih dugotrajnom bolešću, invaliditetom i starošću. Takođe, 5% građana ima otežano kretanje, 2% ima probleme sa vidom, dok 1% stanovništva ima problem sa sluhom. Lica s invaliditetom u Crnoj Gori suočavaju se sa brojnim preprekama i diskriminacijom u svakodnevnom životu, pa i intersekcijskom diskriminacijom.

Astrit Hodža, državni sekretar u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava, saopštio da je Vlada usvojila navedene akte na sjednici održanoj 8. jula 2022. godine. U pripremi ovog strateškog dokumenta pored predstavnika Ministarstva ljudskih i manjinskih prava, učestvovali su predstavnici relevantnih državnih institucija, nevladinih organizacija i međunarodni partneri. Smatrajući da se prethodni strateški dokument nije u dovoljnoj mjeri bavio pitanjem višestruke diskriminacije žena i djevojčica sa invaliditetom, ova Strategija sadrži dvije nove oblasti - žene sa invaliditetom i djeca sa invaliditetom. Akcenat Strategije je na efektivnom suzbijanju svih oblika diskriminacije i stvaranju uslova za uživanje jednakih prava u svim oblastima života lica sa invaliditetom. Strategija je pripremljena u skladu sa Konvencijom UN-a o pravima lica sa invaliditetom i Evropskom strategijom za osobe sa invaliditetom za period 2020-2030. godina. Cilj Strategije je obezbjeđivanje ravnopravnog položaja i punog učešća lica s invaliditetom u svim sferama društvenog života kroz unapređenje pravnog, institucionalnog, socijalnog i ekonomskog okvira za zaštitu od diskriminacije koji se temelji na modelu pristupa invaliditetu zasnovanom na ljudskim pravima. Akcioni plan za 2022/2023. godinu je pripremljen i usklađen sa zahtjevima zastupljenim u Metodologiji razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata. Struktura strateškog dokumenta i Akcionog plana je zasnovana na jednom strateškom cilju i dvanaest operativnih ciljeva. Planirano je 87 aktivnosti, od čega 24 u nadležnosti Ministarstva ljudskih i manjinskih prava.

U diskusiji su kroz komentare učestvovali: Tamara Vujović i Valentina Minić, članice Odbora, Katarina Bigović-Kulić, pomoćnica direktora Saveza slijepih Crne Gore, Milena Kovačević, programska asistentkinja u Udruženju mladih sa hendikepom Crne Gore i Irena Varagić, načelnica u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava.

Tokom diskusije ukazano je da su Strategijom prepoznate nove oblasti kojih prethodno nije bilo ni u jednom dokumentu. U oblastima, koje se odnose na žene i djevojčice sa invaliditetom, nema mjera koje se odnose na nasilje, niti ima posebne oblasti koja se odnosi na nasilje. Iako ima napretka u odnosu na prethodnu Strategiju, Katarina Bigović-Kulić, pomoćnica direktora Saveza slijepih Crne Gore, smatra da je propuštena prilika da se uključe i druge oblasti koje tretira i Konvencija UN-a o pravima lica sa invaliditetom, kao što su situacije rizika i vanredne krizne situacije, jednako priznanje pred zakonom kada su u pitanju žene sa invaliditetom. Neophodno je učiniti pristupačnom prevenciju seksualnog i reproduktivnog zdravlja, jer žene sa invaliditetom imaju pristupačne ginekološke stolove u samo tri grada u Crnoj Gori. U ovoj strategiji nije prepoznato zanemarivanje žena sa invaliditetom, kao i nedostupnost određenih pomagala. Smatra da je dobro što Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava finansira neke projekte koje sprovode organizacije osoba sa invaliditetom, ali da to ne bi trebalo da bude jedina vrsta rada sa osobama sa invaliditetom. Ukazala je da bi bilo dobro da Strategija sadrži i spisak članova Radne grupe za izradu Strategije, kao i da je trebalo uskladiti primjedbe koje su usvojene na javnoj raspravi. Milena Kovačević, programska asistentkinja u Udruženju mladih sa hendikepom Crne Gore, mišljenja je da Strategija treba da prepozna pitanje roditeljstva, vršnjačko nasilje kod djece sa invaliditetom, kao i da posebnu pažnju treba posvetiti pitanju oduzimanaja poslovne sposobnosti. Saopšteno je da, po poslednjim podacima Zavoda za zapošljavanje, u Crnoj Gori ima 58,5% (5792) nezaposlenih žena sa invaliditetom na evidenciji rada, a da sa prvim nivoom kvalifikacije i obrazovanja na evidenciji Zavoda za zapošljavanje nalazi 3095 žena. Ovi podaci pokazuju koliko je važan intersektorski pristup, odnosno

koliko je važno da sve institucije u Crnoj Gori moraju djelovati zajedno. Članica Odbora Valentina Minić ukazala je na podatak da godine, invaliditet i pol utiču na to da je gotovo 156% više nezaposlenih žena nego muškaraca s invaliditetom starijih preko 50 godina (4119 žena, 2636 muškaraca). Najveći broj nezaposlenih žena s invaliditetom čine žene sa lakšim oblikom invaliditeta, dva puta više u odnosu na muškarce s istim stepenom invalidnosti. Istakla je da se 85% lica s invaliditetom suočilo sa preprekama i barijerama prilikom pristupa javnom prevozu, javnim površinama i saobraćajnoj infrastrukturi, a 91% lica s invaliditetom smatra da se suočilo s nekim od oblika diskriminacije prilikom pristupa uslugama socijalne zaštite. Takođe, ukazala je na nepostojanje registra osoba sa invaliditetom. Članica Odbora Tamara Vujović saglasna je da su načinjeni određeni pomaci u oblasti lica sa invaliditetom. Mišljenja je da nedostaje politička participacija lica sa invaliditetom kako bi se mnogi njihovi problemi lakše rješavali. Postavila je pitanje predstavnicima Ministarstva ljudskih i manjinskih prava o uspostavljanju registra osoba sa invaliditetom. Irena Varagić, načelnica u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava, u odgovoru na postavljeno pitanje, saopštila je da su registri i evidencija sa invaliditetom u nadležnosti Ministarstva rada i socijalnog staranja. Iznijela je mišljenje da bi postojanje registra bilo od pomoći kreatorima politika i donosiocima odluka u ovoj oblasti.

Nakon rasprave, predsjednica Odbora Božena Jelušić konstatovala je da je Odbor jednoglasno prihvatio Strategiju za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2022-2027. sa Akcionim planom za period 2022-2023.

Treća tačka - Izvještaj o radu Odbora za rodnu ravnopravnost za 2022. godinu

Predsjednica Odbora Božena Jelušić upoznala je članove/ice Odbora sa sadržinom Izvještaja o radu Odbora za 2022. godinu. U Izvještaju su taksativno i hronološki navedeni podaci o broju održanih sjednica, razmatranim tačkama dnevnog reda, učešću na sjednicama, u skladu sa članom 67 Poslovnika Skupštine, međunarodnim i ostalim aktivnostima koje je Odbor imao u navedenom periodu. S obzirom da rad ovog odbora umnogome zavisi od ispunjenja obaveza Vlade, to je i stepen realizovanih, a planiranih aktivnosti Odbora, zavisio od dinamike rada Vlade. Odbor je, nezavisno od plana rada Vlade, održao više tematskih sjednica, kao i dva zasijedanja Ženskog parlamenta.

Odbor je jednoglasno usvojio Izvještaj o radu Odbora za rodnu ravnopravnost za 2021. godinu.

Četvrta tačka – Predlog plana rada Odbora za rodnu ravnopravnost za 2023. godinu

Uvodne napomene dala je predsjednica Odbora, konstatujući da se plan rada Odbora za 2023. godinu zasniva na njegovim nadležnostima utvrđenim Poslovníkom Skupštine, kao i obavezama koje proizilaze iz međunarodnih dokumenata koje se odnose na rodnu ravnopravnost, a u nadležnosti su Skupštine Crne Gore. Planom rada utvrđene su aktivnosti Odbora i, u odgovarajućoj mjeri, usaglašene su sa institucionalnim mehanizmima za rodnu ravnopravnost u Crnoj Gori, kao i međunarodnim organizacijama. Naglasila je da je plan rada orijentacionog karaktera i ne isključuje druge aktivnosti Odbora za kojima se ukaže potreba. Predlog plana sadrži: opšte odredbe, planirane aktivnosti i normativni dio.

Odbor je jednoglasno usvojio Plan rada Odbora za rodnu ravnopravnost za 2023. godinu.

Peta tačka - Tekuća pitanja

U okviru ove tačke dnevnog reda predsjednica je informisala članove/ce Odbora da je:

- 12. oktobra 2022. godine nastavljen dijalog o rodno odgovornom budžetiranju (ROB), u organizaciji Sekretarijata Savjeta za konkurentnost i Misije OEBS-a u Crnoj Gori. Predsjednica Odbora Božena Jelušić govorila je u okviru teme: ROB napredak - koje aktivnosti smo sproveli u periodu februar 2022 - septembar 2022. godine. Dijalogu su prisustvovala i članice Sekretarijata Odbora za rodnu ravnopravnost;
- 19. oktobra 2022. godine u organizaciji Budget Watchdog Network i International Budget Partnership održan webinar o rodnoj perspektivi budžetiranja i načinima monitoringa izvršenja budžeta i procesa donošenja budžeta. Webinaru su prisustvovala članice Sekretarijata Odbora za rodnu ravnopravnost;
- 26. oktobra 2002. godine Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore (UMHCG) organizovao mirni javni skup s ciljem obilježavanja borbe za slobodu OSI, i skretanja pažnje na osnovna ljudska prava, i tom prilikom organizovao "Šetnju za slobodu", tj. marš na teritoriji Podgorice. Događaju je prisustvovala sekretarka Odbora za rodnu ravnopravnost Angelina Šaranović;
- 11. novembra 2022. godine održana Panel-diskusija „Snaga ženskog biznisa“ na kojoj su prisustvovala savjetnice Tamara Pešić i Maja Laličić;
- 17. i 18. novembra 2022. godine Misija OEBS-a u Crnoj Gori organizovala dvodnevnu radionicu za zaposlene u sekretarijatima skupštinskih radnih tijela na temu „Savremeni parlamentarni trendovi u izradi zakona“. Radionicu su vodili Primož Vehar i Marta Achler. Radionici je prisustvovala sekretarka Odbora Angelina Šaranović;
- 24. novembra 2022. godine Odbor za rodnu ravnopravnost u saradnji sa Misijom OEBS-a u Crnoj Gori, organizovao radionicu na temu „Rodno odgovorno budžetiranje“, u cilju realizacije jedne od mjera iz Plana aktivnosti za rodno odgovornu Skupštinu. Radionica je održana u hotelu „Ramada“. Radionici su prisustvovali: sekretarka Odbora Angelina Šaranović, savjetnice Tamara Pešić i Maja Laličić i 23 službenika/ce iz različitih organizacionih jedinica Službe;
- 28. novembra 2022. godine predsjednica Odbora Božena Jelušić bila jedna od panelistkinja na konferenciji pod nazivom „Rodna dimenzija zakona i strategija: Šta smo naučili?“ koju je organizovao Institut alternativa. Konferencija je održana u okviru projekta „Osnažene: Javne politike za rodnu ravnopravnost“, koji sprovodi Institut alternativa uz finansijsku podršku Ministarstva ljudskih i manjinskih prava Crne Gore;
- 20. decembra 2022. godine sastanku s lokalnim i nacionalnim organizacijama na temu rodne ravnopravnosti i evropskih integracija prisustvovala sekretarka Odbora Angelina Šaranović;
- Od 21 do 23. decembra 2022. godine trodnevnom treningu o načinima komunikacije i zaštite žena s invaliditetom s iskustvom nasilja, u organizaciji UMHCG prisustvovala savjetnica u Odboru Željana Bošković;
- 15. do 17. decembra 2022. godine predsjednica Odbora za rodnu ravnopravnost Božena Jelušić i članica Odbora Dragica Sekulić učestvovala su u Tirani na Regionalnoj konferenciji žena parlamentarki u Jugoistočnoj Evropi, koja je organizovana u saradnji sa terenskim predstavništvima OEBS-a na Zapadnom Balkanu i Kancelarijom OEBS-a za demokratske Institucije i ljudska prava (ODIHR).
- 27. i 28. decembra 2022. godine predsjednica Odbora bila jedna od panelistkinja na dvodnevnoj konferenciji o zabrani diskriminacije OSI, s osvrtom na zakonsku regulativu u oblasti zaštite prava djece i porodičnog života, čiji je organizator UMHCG, a održana je u hotelu „Hilton“;
- 27. januara 2023. godine predsjednica Odbora Božena Jelušić bila je jedna od panelistkinja na konferenciji „Rana integracija za rodnu ravnopravnost“, koju je

organizovao Institut alternativa u hotelu „Hilton“. Konferencija je organizovana u okviru projekta „Rodna ravnopravnost kroz mjere rane integracije“, koji je podržan od strane Reactor-a (Research in Action) i njihovih partnera kroz projekat „Unapređenje ravnopravnosti polova kroz proces pristupanja EU“. Projekat je finansirala Evropska unija, a kofinansirala Švedska agencija za međunarodni razvoj i saradnju;

- 2. februara 2023. godine Regionaloj konferenciji o učešću OSI u kulturnom životu, koju je organizovalo Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore (UMHCG) prisustvovala su članice Sekretarijata Odbora za rodnu ravnopravnost;

- 13. februara 2023. godine održan sastanak predsjednice Odbora za rodnu ravnopravnost Božene Jelušić i članice Odbora Jelene Božović, sa predstavnicama Saveza slijepih Crne Gore Katarinom Bigović-Kulić i Anđelom Dragović. Savez slijepih Crne Gore sprovodi projekat „Osnažene ka promjeni“, koji je podržan i finansiran od strane REACTOR-a (Research in Action), kroz aktivnost „Furthering Gender Equality through the EU accession process“, koji finansira Evropska unija i Švedska međunarodna organizacija za razvoj saradnje. Predlog projekta ima za cilj da podigne nivo znanja i informisanosti o poštovanju ljudskih prava, ženskih prava, kao i da ublaži diskriminaciju žena oštećenog vida. Osnovni cilj projekta je ojačana participativna demokratija i inkluzivan rodno osjetljiv proces pridruživanja EU;

Takođe, Sekretarijat Odbora za rodnu ravnopravnost popunio je upitnik INTER PARESA na temu „Rodna ravnopravnost u i kroz Parlamente“ („Gender equality in and through parliaments: stories of change“ u svrhu izrade INTER PARES brošure istog naslova.

Sjednica je završena u 12 sati.

SEKRETARKA ODBORA

Angelina Šaranović, s.r.

PREDSJEDNICA ODBORA

Božena Jelušić, s.r